

Díjlevelek a pacséri református egyház jegyzőkönyveiben,

pontosabban a pacséri reformata szent eklézsia prédikátorának, tanítóinak
és harangozójának esztendőnként való fizetésére vonatkozó feljegyzések
a pacséri reformata szent eklézsia 1796 óta vezetett Protocollumának
lapjain

A szóban forgó protocollum amolyan iktatókönyvszerű jegyzőkönyv vagy fordítva, amelybe az egyházközség lelkészei beírták a különféle föltöttek hatóságok intézkedései mellett a saját presbitériumuk által hozott határozatokat és az egyházközséget, illetve annak alkalmazottait érintő egyéb végzéseket. Az előttem fekvő fóliáns már a fedőlapján is feltünteti a tartalmát. Ez pedig

I.

A superintendentia¹ és traktus² végzései

II.

Iskolavizsgákról szóló jegyzőkönyv

III.

Belső hivatalnokok fizetése.

Jelen esetben az utóbbiakat, azaz a *belső hivatalnokok fizetését*, még pontosabban a *belső hivatalnokok* (lelkész, kántor, tanító, harangozó) járandóságait tartalmazó, 1796-ból való díjleveleket szeretném nyilvánosságra hozni, a múltunk iránt érdeklődők számára közzétenni.

Mindenekelőtt azonban a díjlevelekről, azaz a díjleveleknek a protestánsoknál, így a reformátusoknál is szokásos mibenlétéről egy-két szót.

Tömör egyszerűséggel: A díjlevél hajdan a rendszeres javadalmaságban részesülő egyházi alkalmazottak (lelkész, tanító, kántor, harangozó) illetményét megállapító és biztosító okirat volt, amolyan szerződésféle, amelyben a helység egyházi előjárósága (presbitériuma) írásos formában

¹ Egyházkerület

² Általánosan: környék, vidék, táj. Itt az a körlet, amelybe maga az egyházközség is beletartozik.

rögzítette és szavatolta az illető egyházi alkalmazott évi járandóságát, valamint a juttatásért elvárt szolgáltatást.

Közbevetőlegesen megjegyzendő, hogy a tanítói díjlevelek az egyházi iskolák községivé, majd később államivá válása után (ez Pacséron 1870-ben következett be) idejétmúlttá váltak, és alkalmazásuk megszűnt. A többi egyházi alkalmazott járandóságát azonban valamilyen formában még ma is hasonlóképpen határozzák meg.

A bemutatásra kerülő pacséri díjlevelek az elvárt szolgáltatásokra nem térnek ki, azok – bizonyára – már korábról mint egyházkerületi intézkedések, minden érintett által ismertek voltak.

A pacséri díjlevelek tételeit szemlélve az a meggyőződésem, hogy anyagiak miatt a régebbi időkben az alkalmazottaknak, vagyis az egyházi tisztséget viselőknél nemigen volt okuk panaszkodásra. Másként fogalmazva: egykori előjáróink igencsak vigyáztak arra, hogy alkalmazottaik tiszteséges javadalmasban részesüljenek, hogy ne kelljen szűkölködniük, de szegyenkezniük sem javadalmaik miatt.

De lássuk csak, miről is van szó!

A helyesírásukat kissé a maihoz igazítva az 1796-ból való, legkorábbról föllet díjlevelek a következőket tartalmazzák (zárójelben a rövidítések feloldása olvasható):

*A Pacséri Reformata Sz(ent) Eklézsia T(iszteletes)
Prédikátorának esztendőnként v(al)ó fizetése:*

1. Készpénz	100 f(orient)
2. Búza	100 véka ³
3. Tavaszit ⁴	ugyanannyi
4. Marhabús	100 f(on)t ⁵
5. Só	100 ft
6. Faggyú	50 ft
7. Egy sovány sertés, avagy a ³ helyett	18 f
8. Egy véka kása és egy véka lencse, avagy a két rendbéli helyett	2 f
9. Tűzrevaló keményfa	három öl ⁶

³ Régi űrmérték. Nagysága 25–35 liter között mozgott, és vidékenként változott. Általában 40 iccének, azaz 34 liternek vették.

⁴ Árpa, zab, kukorica stb., azaz olyan gabona, illetve növény, amelyet tavasszal vetnek.

⁵ Megközelítően fél kiló.

⁶ Itt köbölről van szó, azaz 1,89 m a köbön, vagyis valamivel több mint 6,75 m³. A három öl tehát 20 köbméternél is valamivel több.

10. Mind a juhoknak, mind a tebeneknek egyszeri fejés teje.

11. Esküdtetés, keresztelés, temetés a Canon sz(eri)nt.⁷

12. Órletés, a' mennyi szükséges.

13. Egy egész sessio⁸ szabad ususban.⁹ Ezen sessio földnek őszi és tavaszi mag alá való megszántása az Ekkl(ézs)iát illeti; ugyanezen sessio földben termett m(inde)nnemű gabonának behordása az Ekkl(ézs)iára marad, de a' megírt földben a' T(iszteletes) úrnak elegendő mag adására, annak letakarítására és nyomtatására gondja lészen.

14. A' kaszálóban 12 kaszásokat egy napra – ugyanazon 12 ember elvégzett dolgát f(öl)gyűjteni és behordani az Ekkl(ézs)i fogja végbevinni.

A pacsérei reformátusok oskolája rektorának¹⁰ esztendőnként való fizetése

1. Kézpénz	40 f(orient)
2. Rozs	48 véka
3. Tavaszi	ugyanannyi
4. Marhabús	40 f(on)t
5. Só	40 f(on)t
6. Faggyú	20 f(on)t
7. Szalonnára	3 f(orient)
8. Tűzifára	6 f(orient)
9. Fél véka kása és fél véka lencse vagy a két rendbéli helyett	1 f(orient)

10. Fél sessio föld szabad ususban. Ennek mag alá való szántása és a' termett életnek behordása az Ekkl(ézs)iát fogja illetni. Hasonlóképpen ad az Ekkl(ézs)i a 6 kaszást 's ugyanannyi gyűjtőket. – A szénát is az Ekkl(ézs)i behordatja.

11. Minden oskolába járó gyermektől egy véka búza 's egy véka tavaszi.

12. Canicularis¹¹ csirke vagy a helyett 1 garas.

13. Énekszós halottól 4 garas, prédikációtól 8 garas, búcsúztatótól 30 garas.

14. Órletés, a' mennyi szükséges.

⁷ Az egyházi törvények, illetve az egyházi zsinatokon hozott törvényerejű határozatok szerint.

⁸ Egy egész sessio 38 hold szántóból és 22 hold kaszálóból álló földbirtok.

⁹ Használatban

¹⁰ Hajdanán a lelkészképzéssel foglalkozó kollégiumok által tanítás és némi tapasztalatszerzés céljából vidéki iskolákba küldött öreg diákokat *ludi magisternek, rectornak* vagy *preceptornak* nevezték. A rektorok a több tanerős iskolákban irányítók, vezetők, amolyan mai értelemben vett igazgatók voltak, és elsősorban a fiú tanulókat oktatták, de rektor volt a nevük akkor is, ha történetesen olyan helyre kerültek, ahol csak egyedül voltak.

¹¹ Kánikulai, azaz nyári.

A pacseri leányiskola tanítójának esztendőnként v(al)ó fizetése

1. Készpénz 25 f(orient)

2. Rozs 8 köböl¹²

3. Tavaszi 8 köböl

4. Marhabús 30 f(on)t

5. Só 30 f(on)t

6. Faggyú 15 f(on)t

7. Minden iskolába járó leánytól egy véka búza, egy véka tavaszi, e' mellett canicularis csirke.

8. Minden két esztendőben 2 köböl alá való föld és minden harmadik esztendőben, a' mikor földet adni nem lehet, egy-egy porció¹³ szalma m(inde)n gazdától.

9. Őrletés 10 köbölíg.

NB. A porció szalmának beszédésével az előjáróság nem boldogulhatván, az 1813-dik esztendei novembernek 14-dik napján tartatott eklézsiái gyűlésben az előjáróság a' m(inde)n gazdától adandó porció szalma helyett egy jó öl szalmát rendelt és határozott, melyet az akkori tanító, Gergely Sámuel készen és örömezt elfogadott.

A harangozónak esztendei bére

1. Búza 80 véka

2. Egy pár új csizma

3. Publicatio communiók¹⁴ alkalmatosságával

4. Énekszós halottól 1 garas, prédikációtól 2 garas.

NB. Az harangozónak ezen felyül¹⁵ irt konvenciója fontos okokra nézve változást szenvedni kéntelenítettvén: ezen folyó, 1815-dik esztendő október hónapnak 30-dik napján tartatott Locale C(on)sistoriumban¹⁶ több közrendű gazdák(na)k is jelenlétében és közmegegyezésekkel az harangozó(na)k a következő esztendőkre nézve sallárium¹⁷ ebben határozatott és állapított meg:

¹² Régi űrmérték, általában 64 liter, azaz két véka.

¹³ Egy számosállat napi szükségletére elegendő széna vagy szalma, amelyet porciókötélbe, egy másfél méter hosszú, egyik végén hurokkal, másik végén pöccökkel ellátott kötélbe kötve szállítanak.

¹⁴ Kihirdetések – (a házasulandók kihirdetése)

¹⁵ Felül, de meghagytam eredeti alakjában, mert a pacseri népnyelv még ma is használja ebben a formájában, az ly-t természetesen j-nek ejtve.

¹⁶ Helyi egyháztanács

¹⁷ Fizetése

1. *Negyven véka búza*
2. *Negyven véka árpa*
3. *Egy pár új csizma*
4. *Az halottaktól a régi szokás sz(eri)nt*
5. *Publicatio communiók alkalmatosságával.*

A díjlevelek tételei – gondolom – magukért beszélnek. Ezért velük a továbbiakban nem is óhajtok foglalkozni. Szeretnék viszont az egykori református vagy más protestáns iskolák tanítóiról egy-két olyan dolgot elmondani, ami ma már nem köztudott.

Az 1868. évi Eötvös-féle állami népiskolai törvény meghozatala előtt református vagy más protestáns iskoláinknak – így a pacsérinak is – sajátos intézménye volt a rektorkodás és a preceptorokodás. Ez abban nyilvánult meg, hogy a debreceni vagy a sárospataki, esetleg a pápai kollégiumból a teológiai főiskolát végzett, szükség esetén a képzés vége felé járó nagyobb diákokat lelkészi szolgálatuk megkezdése előtt vidéki református vagy más protestáns egyházakba küldték azzal a feladattal, hogy ott szervezzék meg az iskolát, vagy – ha már működik – lássák el a tanítást. Az ilyen iskolában egyedül dolgozó, vagy tanítótársainak a munkáját is irányító fiatal ember neve, megszólítása a *rektor* volt. A rektor a fiúk iskolájának felsőbb osztályaiban tanított, az alacsonyabb osztályokban, illetve a lányok iskolájában segédtanítók, azaz *preceptorok* tanítottak. Tanítói megbízatásuk általában három évre szólt, és ez alatt az idő alatt is a kibocsátó anyaiskola növendékeinek számítottak, munkájukat figyelemmel kísérték, és működésükről az egyházközség elöljáróitól bizonyítványt kaptak. (Lásd alább Éri Ferenc bizonyítványait!) Visszatértük után vizsgát kellett tenniük, hogy tanulmányaikat folytathassák, illetve, hogy a lelkészi záróvizsgát letehessék.

Pacséron az utolsó akadémiát végzett rektortanító *Éri Ferenc* helybeli születésű atyánkfia volt, aki 1867 és 1870 között működött mint rektor a fiúk iskolájában. Működéséről *Az iskolavizsgákról szóló jegyzőkönyvben* a következők olvashatók:

*Éri Ferenc fi-tanító*¹⁸ 1867. évi december hó 1-ső napján tartott vizsgáján tanítói ügyességének és szorgalmának szembetűnő jeleit mutatta, amennyiben tanítványai a feladott tantárgyakból folytonosan feleltek. Az egyetlenegy hiány, mely a növendékek feleletén tapasztaltatott az volt, hogy gyenge és a jelenlévők által nem eléggé tisztán érthetett hangon beszéltek.

¹⁸ Fiúk tanítója

Éri Ferenc fi-tanító vizsgája 1868. márc. hó 15-én. Mind az iskola-felügyelő, mind a szülék és előljárók meglegedését, sőt dicséretét kiérdemlette.

1870-ben, miután a pacséri református egyházközség lemondott önálló egyházi iskolájáról, és átadta azt a községnek, a már lelkészi diplomával is rendelkező rektortanító Éri Ferenc Halasra ment segédlelkésznek. 1876-ban miután a pacsériak lelkészüké választották, visszatért, de csak két évig vezethette önállóan egyházát, mert 1878-tól a rajta erőt vett betegség lelkészi szolgálatra alkalmatlanná tette. Helyette haláláig, azaz 1888-ig segédlelkészek és helyettes lelkészek, vagyis adminisztrátorok látták el a teendőket. De ez már más téma, erről most nem szándékozom írni.